
Ю. Л. БОШИЦЬКИЙ

Юрій Ладиславович Бошицький, ректор Київського університету права НАН України, професор, заслужений юрист України

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ПРАВА НАН УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Одним з головних принципів створення європейського освітнього простору є освіта, заснована на наукових дослідженнях. А приєднання України до Болонського процесу та посилення процесів інформатизації суспільства передбачає перехід до інноваційної вищої освіти, тобто освіти, що інтегрує навчальний процес і науковий пошук. Сучасна юридична наука та освіта мають розглядатися як єдиний взаємозумовлений комплекс, завданням якого є забезпечення різних галузей економіки висококваліфікованими кадрами, створення нових технологій та проведення наукових досліджень з подальшим втіленням їх результатів у практичну діяльність.

Саме тому Концепція Державної цільової програми «Наука в університетах» на 2008–2012 рр., затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р., визначила, що «взаємодія освіти і науки є комплексним процесом, в якому університети традиційно відіграють провідну роль. При цьому

навчальний процес і проведення наукових досліджень взаємопов'язані та забезпечують єдність засвоєння і передачі знань». А згідно з Планом дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське та світове співтовариство, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 612, основними принципами, які зумовлюють розвиток вищої освіти в Україні в рамках Болонського процесу є: створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підтримки; адаптація системи вищої освіти до норм, стандартів і основних принципів європейського простору вищої освіти; забезпечення соціального контексту вищої освіти, який надасть можливість випускникам вищих навчальних закладів формувати свою професійну кар'єру на основі соціальної справедливості, відповідальності та загальнолюдських цінностей.

Тому організація навчально-виховного процесу в Київському університеті права НАН України базується на поєднанні принципів наукового, пізнавального, інформаційного та методичного забезпечення, що призводить до творчого опанування та осмислення отриманих знань, а також спонукає до творчої науково-дослідницької діяльності.

Університетські наукові дослідження більшою мірою зорієнтовані на вивчення актуальних проблем державотворення та правотворення, сучасних проблем та перспектив розвитку національного законодавства, вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо подальшого розвитку та вдосконалення національної правової системи в цілому.

Важливим етапом наукового дослідження є його апробація на наукових конференціях, «круглих столах» тощо.

Перша науково-практична конференція *«Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку»* була започаткована нашим вузом ще в 1999 р. Дана тематика конференції зумовлювалась сутністю, значенням та місцем законодавства України в процесі правового регулювання суспільних відносин. Після прийняття Конституції України в 1996 р., постала об'єктивна закономірність приведення законодавства України у відповідність до норм Конституції України. Незважаючи на те, що конференція за даною проблематикою проводиться університетом вже в тринадцятий раз, її актуальність на сьогоднішній день не викликає сумнівів. Сучасний стан юридичної науки можливо охарактеризувати як такий, що має досить активний розвиток, проте наукові дослідження проблематики стану та перспектив розвитку законодавства України мають досить епізодичний та непослідовний характер. Проведення в Україні конституційної, судової та інших реформ викликають доцільність активізувати наукові дослідження саме у сфері комплексного вивчення сутнісних та функціональних особливостей системи законодавства України як багатоаспектного явища. Якість та ефективність національного законодавства повинні забезпечити гармонійний розвиток суспільства та не допустити появи кризових явищ у різноманітних сферах суспільних відносин, а також забезпечити послідовність розвитку державності в умовах трансформації більшості сфер життєдіяльності суспільства.

Вектор європейської інтеграції нашої країни дедалі активніше впливає на всі сфери суспільства та держави, у тому числі й на сферу вищої освіти. А сучасні тенденції розвитку університетської системи освіти в зазначеному контексті поступово наближуються до встановлення єдиних європейських стандартів. Йдеться про врахування пріоритетів національної системи освіти, з одного боку, а з іншого – поглиблення міжнародного співробітництва у сфері мобільності та працевлаштування студентів.

Враховуючи те, що Київський університет права НАН України готує фахівців у галузі права та міжнародних відносин за напрямками підготовки «Правознавство» та «Міжнародне право» у жовтні 2006 р. вперше було проведено щорічну Міжнародну науково-практичну конференцію *«Європейська юридична освіта і наука: студентський вимір»*.

Цей молодіжний науковий форум проводиться вже вшосте під патронатом Київського університету права НАН України, Союзу юристів України та Закарпатського державного університету. Тематика конференції традиційно присвячена проблемам розвитку юридичної освіти та науки в умовах євроінтеграції, аналізу готовності вищої юридичної освіти України до входження у загальноєвропейський освітній простір.

Аспіранти та здобувачі, а також студентська молодь університетів України та зарубіжних країн, зокрема Словаччини, Угорщини, Чехії, Польщі обговорюють різноманітні актуальні проблеми у сфері вищої освіти своїх країн, проблеми розвитку національних законодавств та практичний досвід їх реалізації у царині освіти європейських країн, а також подальші перспективи розвитку. Що стосується перспектив розвитку юридичної освіти в цілому, то необхідно зазначити, що вона повинна відповідати вимогам суспільства та використовувати досягнення науково-технічного та інформаційного прогресу. Перспективним напрямом підготовки юридичних кадрів є більш глибока диференціація змісту навчання різних юридичних спеціальностей з урахуванням предметного змісту їх безпосередньої діяльності, тобто зміст юридичної освіти у вищих навчальних юридичних закладах має бути спрямований на розвиток професійної самостійності, творчості, а також формування у майбутніх фахівців різносторонніх знань, необхідних для подальшої успішної діяльності.

Євроінтеграційні прагнення в європейський освітянський простір Київського університету права НАН України вимагають певних кроків. Так у 2011–2012 навчальному році університет розпочав підготовку магістрів за спільною магістерською програмою з Варненським вільним університетом ім. Чорноризця Храбра (Республіка Болгарія) за напрямом «Право Європейського Союзу», внаслідок якої студенти мають можливість отримати два дипломи, один з яких визнаний в Європейському Союзі.

Також слід зазначити, що у 2008 р. Київський університет права НАН України спільно з Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України започаткував проведення щорічної науково-практичної конференції *«Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького»*. І це логічно, адже з ім'ям В. М. Корецького пов'язане створення в 1949 р. в Академії наук УРСР Сектора держави і права, основним завданням якого була розробка досліджень у галузі історії держави і права Української РСР, міжнародного права, державно-правового будівництва європейських соціалістичних країн. Більше того, починаючи з 2007 р. університет здійснює підготовку фахівців за напрямом «Міжнародне право». 16 лютого 2012 р. вже вп'яте відбулася науково-практична конференція. Концепція започаткування та проведення Наукових читань передбачає відродження інтересу науковців до наукової спадщини В. М. Корецького та обговорення актуальних проблем розвитку права в сучасній Україні на підставі компаративістики. Наукові читання присвячені як сучасному аналізу творчої спадщини Володимира

Корецького, так і осмисленню сучасних проблем розвитку права в нашій державі, ідеям та проблемам формування правової системи нашої держави, актуальним проблемам сучасного міжнародного публічного й приватного права, міжнародного господарського права, цивільного права західних держав. Саме зараз, коли зростає роль і значення юридичної науки для подальшої розбудови нашого суспільства та держави, проведення Наукових читань, присвячених пам'яті видатного українського правознавця Володимира Михайловича Корецького, є цілком закономірним.

Сьогодні Україна переживає складний процес реформування свого правопорядку і його адаптації до нових соціально-політичних та економічних умов. Важлива роль при цьому відводиться з'ясуванню закономірностей виникнення, розвитку та функціонування правових систем сучасності з метою вдосконалення національного законодавства. Так, у 2009 р. Київський університет права НАН України започаткував міжнародну науково-практичну конференцію *«Сучасні проблеми правової системи України»*, науковий інтерес до проблематики якої постійно зростає. Необхідність обрання саме зазначеної вище проблематики конференції була зумовлена інтеграційними процесами, які відбуваються на терені континентальної Європи, учасником яких є Україна. Сучасний стан функціонування національних правових систем світу характеризується гармонізацією та уніфікацією основних її елементів. Саме тому, правова система як наукова юридична категорія є об'єктом ретельної уваги та дослідження науковців. Водночас, поточні перетворення в державно-правовій сфері, як і в інших сферах суспільного життя, потребують сучасного наукового забезпечення, розробки відповідних наукових орієнтирів, концепцій, юридичних понять та категорій. У сучасних умовах соціальної трансформації суспільства, держави і права актуалізується необхідність комплексного дослідження феномену правової системи та інститутів правотворення та державотворення. Більше того, у сучасному світі посилюються інтеграційні процеси в багатьох сферах суспільного життя. Це стосується і правової сфери. Світове співтовариство та держави надають важливого значення загальноправовим принципам і підтримують зближення різноманітних правових систем. Зростає інтерес до вивчення і взаємного використання досвіду розвитку національних законодавств, обміну правовою інформацією та науковими ідеями. Необхідність міжнародної співпраці, глобальні проблеми сучасності вимагають нового бачення наявних правових проблем, для чого слід зосередити увагу на основних тенденціях розвитку правових систем світу.

У 2010 р. Київський університет права НАН України в межах оптимізації та поглиблення науково-дослідної діяльності вперше провів Всеукраїнську науково-практичну конференцію *«Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні»*. Метою конференції було об'єднання творчого потенціалу представників вузівської та академічної юридичної науки у сфері правотворення. Актуальність обраної проблематики для проведення науково-практичної конференції зумовлювалась започаткованими в державі соціально-економічними перетвореннями, зокрема конституційною реформою.

У юридичній літературі неодноразово наголошується на тому, що розвиток державності в Україні потребує науково обґрунтованого втілення засад правової держави. Створення незалежної, демократичної, правової, соціальної держави в Україні вимагає формування досконалої законодавчої бази та механізму держави відповідно до рівня розвитку суспільних відносин, а також інтересів держави, суспільства та громадянина. Правомірним буде зробити висновок про те, що підґрунтям для ефективного розвитку законодавчої бази та механізму держави є забезпеченість принципу верховенства права, який надає змогу як створити досконалий механізм оновлення законодавчої бази, так і забезпечити відповідність діяльності елементів механізму держави вимогам правових норм. Очевидним є той факт, що питання ефективності правових норм останнім часом перестало бути предметом широкого обговорення представниками юридичної науки. Як доводить світовий досвід суспільного розвитку та українські реалії функціонування суспільства та держави, сучасні процеси державотворення та правотворення потребують наукового обґрунтування. На жаль, у сучасних умовах українського правотворення значне місце посідають політичні чинники, які власне і визначають правотворчий процес в Україні. Науковому фактору в правотворчій діяльності має відводитись належне місце, що, у свою чергу, забезпечило б зв'язок між юридичною наукою, практикою та системою права.

На завершення хочу зазначити, що проблематика науково-практичних конференцій Київського університету права НАН України відповідає сучасним процесам державотворення та правотворення. Поряд із цим, у будь-якій науковій діяльності існує два взаємопов'язані напрями: фундаментальні інноваційні дослідження та прикладні розробки по практичній реалізації фундаментальних досліджень. У зв'язку з цим, навчально-виховна та науково-дослідна діяльність університету перебуває у тісному органічному взаємозв'язку. А поглиблення взаємозв'язку наукової-діяльності з навчальним процесом в університеті здійснюється наступним чином:

по-перше, відповідно до зазначеної проблематики науково-практичних конференцій (і навпаки) у навчальних планах підготовки фахівців, університетом передбачені наступні навчальні дисципліни,

зокрема: «Основи наукових досліджень та організація науки», «Правові системи сучасності», «Основи правотворення», «Сучасне державотворення», «Юридична техніка»;

по-друге, в університеті запроваджена спеціалізація для магістрів «Енциклопедія права»;

по-третє, забезпечення участі студентів університету в наукових дослідженнях здійснюється шляхом підтримки їх участі у міжнародних науково-практичних конференціях (відрядження за межі України).

Впевнений, що й надалі основним змістом діяльності Київського університету права НАН України буде формування інноваційного, гуманістичного, освітнього та наукового середовища, що, у свою чергу, передбачає фахову глибину та інноваційні технології в системі освіти, шляхом поліпшення якості підготовки фахівців на засадах взаємодії науки та освіти з метою інтеграції в європейський освітянський простір.

М. Ю. БУРДІН

Михайло Юрійович Бурдін, кандидат юридичних наук, доцент Харківського національного університету внутрішніх справ

КОМПЛЕКТУВАННЯ ШТАТУ СУДОВИХ СЛІДЧИХ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1860–1865 рр.)

З отриманням незалежності розпочався складний процес розбудови правової держави в Україні. Проголошення нашою країною курсу на інтеграцію у європейську спільноту та впровадження стандартів Євросоюзу зумовило необхідність докорінних реформ усіх галузей суспільно-політичного життя. Серед низки реформ державно-правової системи, найважливішою є перебудова судових та правоохоронних органів, оскільки саме вони гарантують та захищають права та свободи громадян. Разом з тим, у більшості випадків реформування органів влади сприймається як пересічними громадянами, так і можновладцями лише як зміна організаційної структури бюрократичного апарату. У зв'язку з цим висловлюються пропозиції про заміну не організаційної структури та принципів діяльності правоохоронних органів, а саме особового складу – безпосередньо, наприклад, працівників міліції, при цьому ставлячи за позитивний приклад досвід Грузії. Інші пропонують проведення глобальної переатестації працівників правоохоронних органів за прикладом Росії. Таким чином, проблема комплектування лав правоохоронців кваліфікованими кадрами залишається вкрай актуальною.

Використання іноземного досвіду, безперечно, є корисним, але не менш корисним та доцільним є вивчення та врахування вітчизняного історичного досвіду. У цьому контексті важливим як з науково-практичної точки зору, так і пізнавального моменту є заходи уряду Російської імперії щодо комплектування персоналу судових слідчих в Україні в першій половині 60-х років XIX ст. До цього питання зверталися у своїх роботах як дореволюційні вчені та юристи-практики А. Ф. Коні, М. І. Стояновський, П. В. Макалінський, А. О. Соколов, М. В. Муравйов, так і радянські дослідники – Б. В. Віленський, С. М. Казанцев, М. Г. Коротких. Серед праць сучасних дослідників слід відмітити праці О. Н. Ярмиша, Г. О. Волчкової, О. Г. Мамонтова. Разом з тим проблема формування корпусу судових слідчих в українських губерніях розглядалася в науковій літературі дещо фрагментарно.

Метою статті є визначення підходів та характеристика мотивації урядових кіл Російської імперії у вирішенні проблеми кадрового комплектування органів досудового слідства в Україні на перших етапах функціонування слідчого апарату.

З підписанням 8 червня 1860 р. Олександром II «Установлення судових слідчих», «Наказу судовим слідчим» та «Наказу поліції про провадження дізнання в подіях, що можуть являти собою злочини або проступки» в Російській імперії був утворений принципово новий орган, до обов'язків якого входило проведення досудового слідства – судові слідчі.

Реалізація планів уряду щодо відокремлення слідчої частини від поліції розпочалася негайно. Вже 26 липня 1860 р. Міністерство юстиції своїм циркуляром встановлювало порядок призначення осіб на посади судових слідчих. Місцеві губернатори на посади виконуючих обов'язки судових слідчих мали призначати осіб, які відповідали освітньо-кваліфікаційним вимогам, зазначеним у ст. 3 Установлення судових слідчих¹. Для зазначених осіб встановлювався випробувальний строк у 6 місяців, після закінчення якого начальники губерній мали виходити з клопотаннями про призначення судових слідчих. Крім цього, після закінчення піврічного строку губернатори повинні були подати міністру юстиції пропозиції щодо необхідності збільшення кількості судових слідчих та переміщення слідчих чиновників з одного повіту до іншого. Начальникам губерній були розіслані відповідні інструкції.

З метою уникнення різночитань губернаторам також були розіслані правила, якими Міністерство юстиції повинно було керуватися при розгляді клопотань начальників губерній щодо призначення осіб на посади судових слідчих. Місцева адміністрація була попереджена, що в разі невідповідності вимогам зазначених правил, клопотання про призначення будуть повернутися без затвердження осіб на посадах. Водночас начальникам губерній (за погодженням із губернським прокурором) було надано право звільняти осіб, що